

BİR İSPANYOL KÖYLÜSÜNE AĞIT

RAMÓN J. SENDER

İSPANYOLCA ASLINDAN ÇEVİREN: AYŞE NİHAL AKBULUT

livefa
yayınevi

Ramón J. Sender (1901-1982), İspanyol bir yazar ve profesör olan Sender kısa öyküler, romanlar ve şiirlerin yanı sıra gazete yazıları da kaleme almıştır. Sender 1939'da İspanya'dan ayrıldı ve 1942'de Amerika Birleşik Devletleri'ne yerleşti. 1965-1971 yılları arasında Güney Kaliforniya Üniversitesi'nde İspanyol edebiyatı alanında profesör olarak görev yaptı. 1969 tarihli romanı *En la vida de Ignacio Morel*, Premio Planeta de Novela ödülüne layık görüldü.

Ayşe Nihal Akbulut, 1975'ten beri çevirmenlik yapmakta olan Akbulut, İstanbul Üniversitesi mezunu. Çeviribilim alanında çalışmış emekli öğretim üyesi. Bilimsel yayınları çeviribilimde betimleyici çalışmalar, kuram, eleştiri, eğitim, yazın ve çocuk yazını çevirisi gibi alanlarda yoğunlaşmıştır. Ayrıca, şiir, roman, öykü, deneme, inceleme türlerinde, farklı yayınevlerinden yayımlanmış, aralarında Antonio Machado, Bécquer, Guadalupe Nettel, Miguel Hernández, Juan Ramón Jiménez, Ruben Dario, Cesar Vallejo, Cortazár, Borges, Morlesin, Peri Rossi, Benedetti, Byatt, Collingwood, Culler, Lawrence, Nabokov, Buck, Brautigan, Bolaño, Galeano, Balta gibi yazarların yapıtlarının da bulunduğu çok sayıda çevirisi vardır.

Önsöz

Enrique Múgica

Fernando Savater, *Mister Witt en el cantón* ve *Réquiem por un campesino español – Bir İspanyol Köylüsüne Ağıt* adlı kitaplarını okuduktan sonra kendisinin, Sender'in gerçek bir hayranına dönüştüğünü anlatırken, bu kitapları, “Çağcıl İspanyol anlatısının eşi az bulunur kusursuz örnekleridir,” diye niteler.

İlk basıldığında *Mosén Millán* (Papaz Millán Efendi) adıyla çıkmış olan *Bir İspanyol Köylüsüne Ağıt* kesin olarak büyük yazarların yaratıcılıklarının doruğunda, tam olgunluğa erdiği dönemde bize armağan ettikleri o kusursuz yapıtlardan biridir. Hemingway'in *Yaşlı Adam ve Deniz*¹ John Steinbeck'in *İnci*², Umbral'in *Mortal y rosa*, Delibes'in *Los Santos inocentes*, García Márquez'in *Kırmızı Pazartesi*³ ve Joseph Conrad'ın *Düello*⁴ adlı kitapları gibi. Boyutları küçük gibi görünse ya da kısa olsa da büyük birer başyapıttır bunlar.

¹ Ernest Hemingway, *Yaşlı Adam ve Deniz*, çev. Yasemin Yener, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2006. (ç.n.)

² John Steinbeck, *İnci*, çev. Tomris Uyar, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2012. (ç.n.)

³ Gabriel García Márquez, *Kırmızı Pazartesi*, çev. İnci Kut, Can Yayınları, İstanbul, 1982. (ç.n.)

⁴ Joseph Conrad, *Düello*, çev. Emir Aktan, Tutku Yayınevi, İstanbul, 2016. (ç.n.)

Sender'in *Bir İspanyol Köylüsüne Ağıt* adlı kitabını bir haftada yazdığı söylenir, bu da doğrusu şaşkırtır insanı. Ama önemi yoktur bunun. Geometride olduğu gibi yazında da zamanın önemi yoktur. Demek istediğim bir başyapıtın ortaya çıkması bir hafta da sürse yedi yıl da sürse, yine de o bir başyapıttır. Stendhal *Parma Manastırını* 54 günde yazmıştır. *Ağıt* romanı, bunca konunun böylesi küçük bir alana sığdırılmasının inanılmaz gibi görüldüğü bu kitap, Sender'in başyapıtlarındandır.

Anlatı üç ayrı zamanda geçer. İçinde olduğumuz an; papazın, ilkin vaftiz ettiği, sonra kendisinin papaz yardımcılığını yapan, derken evlendirdiği ve sonunda iç savaş günlerinde ele vererek ölümüne yardımcı olduğu, değirmencinin Paco için bir ağıt ayini düzenlemeye karar verdiği zaman. Ondan bir yıl önce; papazın Paco'yu ele verişinin ve onun yakalanarak canına kıyılmasının gerçekleştiği o korkunç günler. Ve son olarak, eski kilisede köylü delikanlı Paco'nun doğumunun, bebekliğinin, büyümesinin anılarının yeniden anımsanması ve çevredeki dağ ve yaylalardaki otlakların sahibi olan ama oralara hiç uğramayan dükün hükümranlılığına 14 Nisan'da son verilmesi; Paco şöyle diyecektir:

“Haydi bakalım şu dükün otlaklarını kesip biçelim.”

İşte her şey burada, çünkü eksik yok, diyordu. Paco'nun tragedyasının değişmez ve örtülü havası. Belki de daha çocukken mağaralardaki can çekişen yoksul adamın son ayini için Papaz Millán Efen-di'ye eşlik ettiği gün cezası kesilmişti çocuğun. Ramón José Sender'in kendisinin de çocuklukta yaşadığını söylediği bu olay, mağaralarda yaşayan ve hiç de platonik olmayan, elle tutulur bir yoksunluğun tutsağı olan bu insanları kurtarma gayreti yaşamına damga vurur.

Sender'in tragedyasında, maskenin ağız yerindeki geniş açıklığın ses yükseltici işlevi gördüğü klasik tiyatrodaki olduğu gibi olayları bü-yütüp dikkatlere sunan koro da eksik değildir. Buradaki koro “gü-

neşlik”, Casandra ile dedikoducu kadın arası, çıkıkçı ile şifacı arası, Jerónima ile köyün kadınlarının ortak çamaşır yıkadıkları yerdir. Başkentten gelen katil beyzadecikler, güneşliğe kurşun yağdırırlar; toplumun düşüncelerine en yabancı biçimde son verme biçimi olarak da görebiliriz bunu.

Yine simgelerle ilerleyecek olursak, papazın yaptıklarından daha iyisini bulamayız, tüyler ürpertici iç savaşı kutsayan, kutsal ilan eden bir Kilise meseli belki de en belirgin örnektir. Ya da ikili oynayan kaypak, Señor Cástulo, arabasını önce Paco’nun düğününde sonra da öldürülmesinde hizmete sunan adam. Ya da bize papaz yardımcısının ağzından dökülen dizelerle İspanyol köylüsünün yaşamını, tutkusunu, yakalanmasını ve ölümünü anlatan, romanda yinelenip duran halk romansı ana izleği.

*İşte gidiyor Değirmencinin Paco,
hüküm giymiş gidiyor,
giden canına ağlıyor,
gömülmeye giden yolda.*

Ya da Ayakkabıcı, enikonu özgür düşüncenin örneği, “bu işi yapan çoğu kişi gibi geniş kalçaları vardı...”

Ya da başkan, katillerin elebaşı, varlıklı Señor Cástulo’nun arabasının yanı başında, biri, kan sıçrayıp leke yapmasın diye – hayır, burada değil, diye haykırmaya, can çekişen Paco’yu oracıkta öldürmeye davranan adam.

Ama belki de tüm bu simgelerin en güzeli köylü delikanlının atı. Dağlarda başboş koşturan, suçlu ve pişman papazın eski yardımcısı için düzenlediği ve köyün üç zengininin masrafları ödemek için yarıştığı ayinin yapılacağı sabah (Aragon’un kuzeyinde “Lérida kırığı yakınları”ndaki) köyün kilisesine giren at. Ayine kimse gelmez, tek

gelen attır, bu da bize Elia Kazan'ın filminde⁵ özgürlük simgesi olan, Emiliano Zapata'nın ak kırağını anımsatır.

Yine de tüm bu simgeleri bir yana atabiliriz. Max Aub'un gördüğü gibi, bu kitabı açık seçik ve duygulara seslenen bir kitap olarak okuyabiliriz; her şey bir yana ve öncelikli olarak, Kutsal Hafta boyunca "birbirine çarpan kemiklerin gürültüsü" gibi ses çıkararak çalan zırlı aygıtlarının o korkunç vurucu gücüyle olağanüstü bir öykü, etkileyici bir tragedya olarak da.

Kitaba ilk verilen ad *Mosén Millán*, Papaz Millán Efendi'ye, suçlu papaza odaklanmıştır. Daha sonra, kitaba *Ağıt* adının konmasıyla, kısa süre önce, José Carlos Mainer'in *Turia* dergisinde yazdığı gibi "sıradan, kendini kiliseye adanmış, belki de iç savaş yaşamına girinceye dek mutlu olan, sonradan Değirmencinin Paco'ya ölümü getiren soysuz tuzakta payı bulunan" işbirlikçi köy papazı dahil hepimiz için yas tutan bir romana dönüşür.

⁵ 1952 yapımı *Viva Zapata!* adlı film. (y.n.)

Bir İspanyol Köylüsüne Ağıt

Ramón J. Sender

Jesús Vived Mairal için

Papaz, başı önünde, ölünün ruhu için düzenlenen ağıt ayini için giydiği cüppesine eğilmiş, bir koltukta oturmuş bekliyordu. Kilisenin kutsal eşya odası günlük kokuyordu. Bir köşede Zeytin Dalı Bayramı Palmiye Pazarı'ndan kalma bir demet kuru zeytin dalı vardı. Yapraklar çok kurumuştı, tenekeyi andırıyordu. Yanlarından geçerken Papaz Millán Efendi dallara sürünmemeye özen gösterdi çünkü yapraklar dallardan kopup ufalanarak yerlere dökülüyordu.

Ayinde papaza yardım edecek çocuk, üstünde ak ayın giysisi, dolanıp duruyordu. Odanın manastırın küçük bahçesine bakan iki penceresi vardı. Pencerelelerin öte yanından alçak sesli konuşmalar, mırıltılar geliyordu.

Birisi öfkeyle yerleri süpürüyor, taşlara çarpan kuru süpürge dallarının sesi işitiliyor, biri sesleniyordu:

“María... Marieta...”

Aralık duran pencerenin yanı başındaki çalının dalları arasına

kısılmış bir çekirge kurtulmaya çabılıyor, umutsuzca çırpınıyordu. Uzaklarda, meydana doğru, bir tay kişniyordu. “Bu herhalde,” diye düşündü Millán Efendi, “Değirmencinin Paco’nun tayı olacak, her zamanki gibi başıboş, köyü dolanıyor.” Papaz düşüncelerini sürdürerek, sokaklarda dolaşan bu tayın sürekli olarak Paco’yu akıllara düştürdüğünü, onun başına gelenleri ve kara yazgısını anımsattığını aklından geçirdi. Dirseklerini koltuğun kollarına dayayarak ve ellerini altın sim işli siyah ayin cüppesinin üstünde kavuşturarak yakarmayı sürdürdü. Elli bir yıldır bu yakarıları yineleyip durmak onda kendiliğinden, duayı kesintiye uğratmadan, düşüncelerini başka bir yöne yöneltme kolaylığı yaratmıştı. Ve düş gücü köyde dolanmaya başladı. Ölen kişinin akrabalarının ayine katılacağını umuyordu. Geleceklerinden hiç kuşkusu yoktu, başka türlü düşünülemezdi, hiç kimse kendisinden bir şey beklemezken onun bir ayin düzenlemesine karşın, yine de söz konusu olan bir ölüm ayini, bir *ağitti*. Millán Efendi ölenin dostlarının da gelmesini bekliyordu. Gelgelelim papaz bu noktada biraz kuşkuya düşüyordu. Neredeyse tüm köylü Paco’nun dostuydu, en önde gelen, en güçlü iki aile dışında; Don Valeriano’nun ve Don Gumersindo’nun aileleri. Üçüncü varlıklı aile, Señor Cástulo Pérez’ler ise ne dostuydu ne de düşmanı.

Papaz yardımcısı çocuk içeri girdi, bir köşede duran çanı aldı ve ses çıkarmasın diye içindeki tokmağı eliyle tutarak tam dışarı çıkmaya davranırken Millán Efendi ona sordu:

“Akrabaları geldi mi?”

“Ne akrabası?” diye sordu bu kez papaz yardımcısı.

“Aptal mısın, Değirmencinin Paco’yu anımsamıyor musun?”

“Ah evet efendim. Ama kilisede daha kimsecikler yok.”

Çocuk aklından Değirmencinin Paco’yu geçirerek bir kez daha dışarı, ana sunağa doğruldu. Nasıl olur da anımsamazdı? Ölümünü

gözleriyle görmüştü ve öldükten sonra da köylüleri ona bir ağıt yakmışlardı. Papaz yardımcısı bu türkünün bir parçasını biliyordu:

*İşte gidiyor Değirmencinin Paco,
hüküm giymiş gidiyor,
giden canına ağlıyor,
gömülmeye giden yolda.*

Ağlama bölümü doğru değildi, çünkü papaz yardımcısı çocuk, Paco'yu görmüştü; Paco ağlamıyordu. "Onu gördüm," diye anlatıyordu, "ötekilerle birlikte Señor Cástulo'nun arabasından gördüm; ben ölümlere son tören için, içinde yağ olan torbayı taşıyordum; Papaz Millán Efendi ölenlerin ayaklarına sürsün diye, kutsal yağın torbasını." Papaz yardımcısı dışlerinin arasında Paco'nun türküsü odaya girip çıkıyordu. Kendisi de ayırına varmadan adımlarını türkünün dizemine uydurmaya başlamıştı:

*...ve duvarların önüne varınca
durun, diyor başkan.*

Bu başkan bölümü çocuğa daha çok Kutsal Hafta'yı ve bahçe duasının kimi bölümlerini anımsattı. Kilisenin kutsal eşya odasının pencerelerinden şimdi içeri yanık ot kokuları giriyordu ve Millán Efendi, yakarılmasına ara vermeden onların arasından, burnuna gelen kokuda kendi gençliğinin özlemlerini duyumsadı. Artık yaşlanmıştı ve dediğine bakılırsa, İncil'de söylendiği gibi, tuzun tuz tadı vermediği yaşa gelmişti. Dudakları arasından dualar mırıldanıyor, başını duvara, zamanla koyu renk bir lekenin oluştuğu hep aynı yere dayıyordu. Yardımcı çocuk, elinde mumları yakmak için kullandığı değnek, yağdanlıklar ve dua kitabıyla odaya bir giriyor bir çıkıyordu.

“Kilisede kimse var mı?” diye sordu bir kez daha papaz.

“Hayır efendim.”

Millán Efendi kendi kendine, daha erken, diyordu. Üstelik, köylülerin daha hasat işleri bitmemiş, harmanı yapmamışlardı. Ama ölünün ailesi geri kalamazdı. Cenazelerde ağır ağır, aralıklı ve ağırbaşlı çalan çanlar aralıksız çalınıyordu. Millán Efendi bacalarını uzattı. Ayakkabılarının burunları, yerdeki hasır örgü yaygının üzerinde, cüppesinin altından dışarı taşıyordu. Üzerindeki giysinin etekleri tarazlanmıştı. Ayakkabılarının derisi yürümekten büküldüğü noktadan yırtılmıştı. Papaz, bunları onarıma göndermem gerekecek, diye düşündü, Ayakkabıcı köye yeni geldiğinde, başlangıçta ayıne gelmiyordu ama papazın işlerini canla başla görüyor ve ondan daha az para alıyordu. Bu Ayakkabıcı ile Değirmencinin Paco yakın arkadaşları.

Millán Efendi yine bu kilisede Paco’yu vaftiz ettiği günü anımsıyordu. Vaftiz sabahı soğuk ve altın rengiydi, Katolik Yortusu *Corpus Domini* sırasında meydana serilen, ırmaktan çakıl taşlarının ayaklar altında soğuktan çatırdadığı sabahlardan biriydi. Çocuk vaftiz anasının kollarında, güzelim bir bebek battaniyesine sarılı, hem de ak sattenen, ak ipek işli bir örtüyle örtülü gelmişti. Köylülerin lüksü dinsel törenlere özgüydü. Kilisede vaftiz töreni başlayınca, küçük çanlar şen şakrak çalmaya başlamıştı. Çalınan çanlardan vaftiz olmaya gelen bebeğin kız mı erkek mi olduğu anlaşılabilirdi. Çocuk erkek ise çanlar –biri ötekenden çok daha yüksek sesle– yörenin ağzıyla şöyle derdi: *No és nena, que és nen*; kız değil bu, oğlan; kız değil bu, oğlan. Gelen çocuk kız ise işler biraz değişir ve çanlar şöyle derdi: Oğlan değil bu, kız; oğlan değil bu, kız; *no és nen, que és nena*. Köy Lérída kırığının yakınında yer aldığından bu yörenin insanları kimi zaman benzeri Katalanca sözcükleri kullanırlardı.